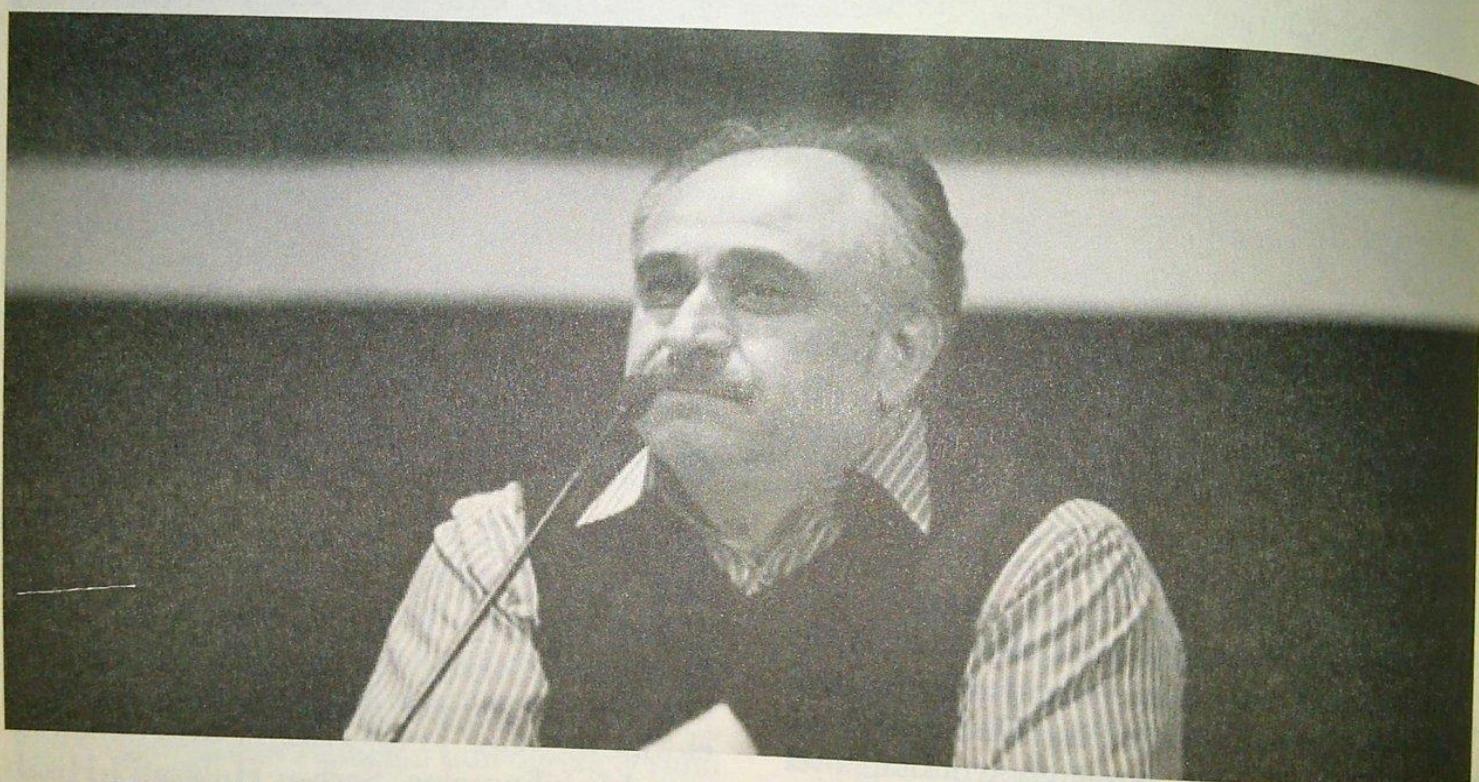

faziloglu.blogspot.com

İhsan Fazlıoğlu ile Amacın Eyleme İstikamet Vermesi Üzerine

| KONUSAN: MEHMET ULUKÜTÜK

*Niçin' sorusu yanıtını, 'ne-için' sorusunda bulur.
Edebi eserler bir milletin müşterek bilincinin bir ifadesidir.
Ancak hakkında konuşulanın hakikati idrak edilebilir.
Amaç, eyleme istikamet verir.*

-Kiymetli hocam, kitaplarınızda ve konuşmalarınızda sıkıkla üzerinde durduğunuz hususlardan birisi de zevk-i selim. Zevk-i selim'in oluşumunda edebiyatın rolüne dair neler söylemek isterseniz?

-Herhangi bir beşeri eylem anlamını içinde varlığa geldiği kültürün bütünlüğünde kazanır. Başka bir deyişle **cemâl**, **cümlede** ortaya çıkar ve o cümleye ait her bir parça, o cemâle nispetle güzel yani **cemîl** adını alır. Bu çerçevede zevk-i selim bir kültürün bütününde varlığa çıkan bir duyuştur. Böyle bir kültür içinde yetişen bir birey, **tezvvuk** duyarlılığı gelişikçe

zevk-i selime ulaşır. Hakikat soğuktur; dilin hakikati bize içinde yaşadığımız mekân-zaman uzayında bulunan her bir nesnenin idrakini sağlar. Ancak dilin hakikatinden taşması, hâle uygun bir şekilde yeniden dile gelmesi, yani isimâli, dilin estetik ifadesine kapı araları. Özellikle şiir ve ona eşlik eden müzik bu estetiğin zirve bir ifadesidir. Yine de, söylediğimiz gibi, bu hâl, tüm kültürün ahvalinin üst bir bütünde yeniden varlığa gelmesinin cisimleşmesiyle ilgilidir.

-Sahih bir düşüncenin oluşumunda dil, kavram ve mananın rolüne dair neler söylemek istersiniz?

-Daha önce de ifade ettiğim gibi, "dakîk bir dil olmadan sahîh bir düşünce olmaz." Bu nedenle, her türlü dil etkinliği, lafiz, kelime, suret, mana, mefhûm, tasavvur, hükmü, tasdik, delâlet, istilah vb. kavramların hesabını vermelidir. Kısaca lafiz ile mana ilişkisini kurmalıdır. Tüm bu süreç, yukarıda işaret ettiğimiz, dilin hakikatinin vazını ifade eder ki, bu hakikat kurulmadan, mecaz ve kinâye gibi dilin istimalinden kaynaklanan edebî seviye üretilemez. Çünkü mecaz ve kinâye, hakikatin bir uzantısıdır; zira hakikat asıldır. Asıl olmadan fer yani uzanti çıkmaz; gövde bulunmadan dal bitmez. Dil, düşünceyi kurmaz belki ancak ifade eder. Bu nedenle lafızları manayı taşıyacak, sınırlayacak, hakikatini koruyacak şekilde vaz etmek gereklidir. Ya da en azından, mecazda olduğu gibi karineyle, dilin hakikati ile bir biçimde irtibat kurup delalet etmesi sağlanmalıdır. Mana, lafızdan, hakikati ve mecaziyla irtibatını tam anlamıyla kesecik şekilde taşırsa yani lafiz manayı taşıyamaz ise ona **şatahat** denir ki, aklın üretimi değil, cezbenin sonucudur. Bu da kavramsal, nedensel, yönemsel ve eleştirel özellikleri haiz düşünceyi üretemez; kısaca paylaşılabılır istidlâlî bilgi vermez. Sonuç, insanlar arası iletişimimin yitimi ve bunalımdır.

-Edebiyat ile felsefe arasındaki ilişkiye dair kadîm ile cedîd arasında bir değişimden söz edebilir miyiz? Eğer bir değişimden bahsedilebilirse, söz konusu değişim ne zaman ve niçin vuku bulmuştur?

-Edebiliriz çünkü, kadim geleneklerde her türlü bilme etkinliği felsefenin bir parçasıydı. Bu nedenle bilme etkinlikleri esas alınan en temel nihai ilkelere göre hem birbirinden ayrıldı hem de birbiriyle ilişkileri kurulurdu. Klasik gelenekte mantık, lafzî vazî delaletin yani dilin manasını incelediğinden dil bilimlerine sıkça bağlıydı. Bu nedenle dil bilimleri, edebî ilimleri (ulûm el-edeb) olarak adlandırılırdı. Dilin sadece hakiki değil, başta şiir olmak üzere, istimâlî kullanımını da felsefenin nazarî incelemesine konuydu. Felsefenin de genel anlamıyla dilin, dil bilimlerinin, edebî sanatların ve şiir gibi özel alanların kavramsal ve yargılal yapısına yönelik ciddi müdahaleleri oldu. Farâbî, Ibn Sînâ gibi filozofların yanında

Abdülkâhir Cürcânî gibi dilcilerin, Sekkâkî gibi belagat bilginlerinin ve Taftazânî, Seyyid Şerîf ve Ali Kuşçu gibi âlimlerin bu konulardaki eserleri örnek olarak incelenebilir. Değşim, felsefenin külli bir bakış açısı, doktriner bir dizge olmaktan çok önce perspektife akabınde tüm bilimlerin üretiklerini yapışal çözümlemeye tutan bir teknîye dönüşmesiyle başladı ve süreç içinde nihai hâlini aldı. Ana akım yönelimlere karşı çıkan dil ile felsefe arasında yakın ilişkiler kuran ya da doğal dilin kullanımını felsefedен uzaklaştırıp daha biçimsel mantık ya da matematiksel bir dili tercih eden yaklaşımıları da unutmamak gereklidir. Her halükârdâ hakikat idrakinde dilin ciddi bir rolünün olduğunu itiraf etmek, sentaks, semantik, semiyoloji, hermeneutik gibi alanların öne çıkışmasını sağladı. Bu süreci okurken özellikle yeni bilginin, empirik-mekanik-matematik niteliğinin her türlü beşerî bilme etkinliğine uygulanma çabasına, bu çabayı destan, şiir, müzik gibi alanları göstererek eleştiren Vico'ya; Kant ve sonrasında gelişen Alman romantizminin karşı çıkmalarına dikkat kesilmek gereklidir. Zaten tüm bu iddialar ve eleştiriler, aklın yanında iç-duyuların mantığını yani estetik bilimini kurmayı ve geliştirmeyi zorunlu kıldı.

-Divan edebiyatımızın nazarî ufukları ve kaynakları görevbildiğimiz kadariyla yeteri kadar araştırılmıyor. Bu konudaki eksikliği nasıl açıklıyorsunuz?

-Söz konusu eksiklik, yine kültürün bütünsel refleksiyile ilgili. Top yekûn kendimizle, geçmişimizle, şimdîmizle ve geleceğimizle alakalı tasavvurlarımızın bir sonucu. Yoksa tek başına edebiyatımızla değil. Kaldı ki, 'divan edebiyatı' adlandırılmasında bahse konu eksikliğin tecessüm etmiş somut bir hâli. Biraz önce ne demişti, asıl ve gövde bilinmeden uzantılar ve dallar tek başlarına idrak edilemezler; edilseler bile bir anlam ifade etmezler. Söz konusu yargı, Yunus Emre şiirî için de geçerlidir. Örnek olarak Davûd Kayserî'nin *Serh el-fusûs* ve Mehmed Fenârî'nin *Misbâh el-uns* gibi nazarî irfânın iki önemli eseri bilinmeden o dönemdeki şiir ne kadar anlaşılabilir ki? Unutmayalım ki, yorum, doğru anlamak için değil, yanlış anlamamak için verilen

bir uğraşıdır. Herkes doğru anlamaya çalışıyor; hâlbuki gayretimiz yanlış anlamamak için olmalı; bu daha mütevazi bir tavırdır. Yine unutmayalım ki, bir şey hakkında yargı da bulunmak, o şeyin tasavvurunun uzantısıdır. Şey'in bir tasavvuruna sahip değil isek, üzerine bulunacağımız her yargı aşağı düşecektir.

-Fuzûlî'nin "İşk imiş her ne var Âlemdede / İlм bir kıl ü kâl imiş ancak" beytini yorumlayan bir kitabınız var. Kitabınızda kadim geleneğimizde edebiyat, felsefe, kalam ve tasavvufun yanı sıra pek çok ilmin iç içe girdiği bir dünyadan haber veriyorsunuz. Bugünün akademik ve entelektüel dünyasında böyle bir imkândan bahsedebilir miyiz?

-Evet! Kitabın adı *Fuzulî Ne Demek İstedi?* Ancak bu kitap bir düşünce tarihi okuması. Elbette bunun yanında bazı zîmîn işaretler içeriyor. Sevindirici olan, kadim geleneği okumak için bir **yöntem** kitabı olarak muamele görmesi. Açıkça söylemek gereklidir ki, bu tür okumalar bu kitaptan önce de vardı, şimdi de var. Kitabın farkı bu işi oldukça dizgeli yapması ve temsil değeri yüksek bir örneği kendine konu alması ki, kitabın telif edilmesinin de nihaî amacı buydu. Bu amacın gerçekleştigini görmek sevindirici. Dendiği üzere, bir medeniyete ait en küçük parçada o medeniyetin bütününe görmek mümkündür. Önemli olan, durulacak en uygun noktayı bulmak ve doğru nazar atfetmek; kısaca **nokta-i nazar**.

-Fuzûlî bir anlamda Yunus Emre'nin medeniyet hafızasının devamı sayılabilir. Yunus Emre'nin Türkçe'nin tefekkür ve tahayyül gramerinin oluşumundaki rolü hakkında ne düşünüyorsunuz? Fuzûlî üzerinde yaptığınız çalışmanın devamı niteliğinde Yunus Emre'ye de bir eser yazmayı düşünüyorsunuz?

-Yunus Emre kurucudur; kurucular sonrakilerle mukayeseyi kabul etmez. Yunus Emre, bizâtihi Türkçe'nin kendidir; Türkçe'nin pînarıdır. Hepimiz o pînardan içiyoruz. Kısaca

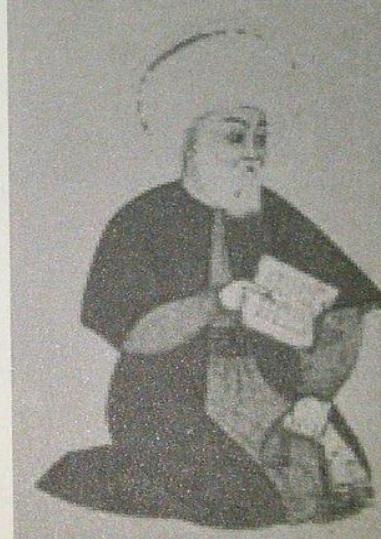
Yunus Emre **nokta**dır. O noktada durup hem önceye, mesela Hoca Ahmed Yesevi'ye, hem sonraya, Fuzûlî'ye, Şeyh Gâlib'e, hatta Âkîfe **na-**zar edebiliriz. Yunus Emre bir imkâni mümkün hâle getirmiştir; hem tefekkür hem de tahayyül cihetinden. Ancak tüm bunları anlayabilmek için Yunus Emre'nin **üzerine** değil, **hakkında** konuşmamız gerekiyor. Sadece **hakkında** konuştugumuzun **hakikatini** idrak edebiliriz. Evet! Benzer bir çalışmayı, ancak daha farklı

İHLAS

İHSAN FAZLIOĞLU

Fuzûlî Ne Demek İstedi?

İşk imiş her ne var Âlemdede
İlm bir kıl ü kâl imiş ancak

KÜLTÜR

ve derin bir şekilde Yunus Emre'nin şiiri için de yapıyorum. Umuyorum ki, bu yıl içinde kisve-i taba bürünür.

-Bir yazınızda "anlamdaş olmak millet olmanın temelidir" diyorsunuz. Edebi eserlerin anlamdaş olmaya katkısı bağlamda neler söylemek isterseniz?

-Edebi eserler, tüm çeşitleriyle, bir milletin anlam-değer dünyasını hem bir kilim, bir kanvas gibi işler hem kültürün en kilcal damarlarına kadar kamusallaştırır. Çünkü **söz**, **öz**'ü taşır. Ayrıca, edebî eserler bir milletin anılarını aktarırlar; hem yatay hem de dikey. Ve sıkça değimiz üzere, "ancak **anıları** olanlar, **anılarlar**." Bu nedenlerle yazılı edebiyat bir milletin hâfızası ise, sözlü edebiyat bu hâfızanın harekete geçmesidir. Nasıl ki, bir örümceğin ağı, bilincinin bir uzantısı ise, edebî eserler de bir milletin müşterek bilincinin bir ifadesi, bir uzantısıdır. Biz sadece maddî coğrafyada değil aynı zamanda manevî (anlam-değer) bir coğrafyada da soluklanıyoruz; bu manevî coğrafyanın örgüsünü büyük oranda edebî eserler temsil ederler.

-Bir mütefakkir nazarıyla Türkiye'deki edebî çalışmalar hakkında ne düşünüyorsunuz?

-Daha önce de dediğimiz gibi edebî çalışmaları yalıtılmış bir nesne olarak düşünemeyiz. Her şey bir ortalamadır. Mimarî, müzikî, bilim, ahlâk, siyaset, vb. nasilsa edebî çalışmalar da öyledir. Nicelikçe biraz fazla biraz az olması niteliği değiştirmez. Şahsî kanaatim sudur ki, edebiyata nazârî olarak bakmayı da beceremeliyiz. "Nazârî bakış" deyince şu üç şeyi birden kast ediyorum: 1. Külli/tümel kâide/kural araştırması; 2. İllet/neden soruşturması ve 3. Ele alınan olgu ve olayların kurucu/mukavim unsurlarının tespiti. En nihayet kurucu unsurlar, nedensel ilişkilerle tümel kurallar içinde idrak edilirler ki, buna **aklı bakış** da denebilir.

-Çağdaş Türk nazârî dünyası edebiyattan, Türk edebiyat dünyası ise nazârî olandan yeteri kadar istifade edebiliyor mu?

-Güzel bir bağlantı oldu. Dediğim gibi "yeterli seviyede, oranda değil." Karşılıklı olarak elbette. Önemli düşünürlerimizden Ibn Kemal'e göre bir konuya hakkıyla vâkif olmak için o konunun etrafından dolaşmak gereklidir. Bu şu demektir: Zanaatkâr bir tavırla, sadece konuya odaklılsa, bir süre sonra bütün dikkatten kaçar; bu da anlama kısırlığına neden olur... Günümüzde uyarlarsak, genel anlamıyla bir kültüre ana hat-

lariyla aşina olmadan o kültürün herhangi bir parçasında dikkate değer bir ürün vermek zordur.

-Bir konferansınızın başlığı "Temeddün ile Tefessüh Sarmalında: Şehri Edeb ile Kurmak, Edebiyatla Yıkmak". Sizin nazارınızda edebiyat temeddün ve tefessüh arasında nerede konumlanıyor?

-İnsan Kâinât'ın bir uzantısı olması cihetten **tekevvün** eder. Ancak tabiatın ötesine uzanarak **temeddün**ü gerçekleştirir; şehri kurar. Temeddün bir süre sonra refah, lüks, konfor vb. nedenlerle **tefessüh** eder. Tarih bunun örnekleriyle doludur. Çünkü medeniyetler belirli bir ritim içinde uyuşurlar; uyurlar ve çürürlер. Bu süreçte en çok suiistimal edilen sanatlar, edebî ürünler, özellikle bir medeniyetin zirve ifadesi olan şiir ve müzikidir. Kemâl göstergeleri, bu süreçte zevalin de habercileri hatta bizatîhi aletleri hâline dönüşürler. Bir yol daha var şüphesiz ki, o da '**teelluh**' adını alır yani 'Tanrı'nın ahlaki ile ahlaklaşmak'. İşte bu süreçte de yine edebiyat ve sanat merkezî bir rol oynar. Kisaca, edebiyat, temeddün ile tefessüh arasında değil, tefessüh ile teelluh arasında bir yerdedir. Çünkü edebiyat onu üretenlerin niyetleriyle, dolayısıyla maksatlariyla hâllenir. Hâl iyiye ahvâl de iyi olur, kötüye kötü.

-Türkiye'de edebiyat temalı dergicilik hakkında ne düşünüyorsunuz? Bu konuda çabası olanlara neler tavsiye edersiniz?

-İnsanların eylemlerini amaçları örgütler ve bir istikamet sahibi kilar. Bu nedenle yapılan işe değil, o işin niçin yapıldığına dikkat kesilirim. İnsanlar niyetleri konusunda ihlâşî ise yapacakları iş en nihayetinde yolumu bulur. En kuşatıcı anlamda **ne-için** yaşadığımızla ilgili külli bir tasavvur sahibi ısek, **niçin** eylediğimiz ile ilgili de cüzi bir tasavvur elde edebiliriz. Çünkü insan, ister far-kında olsun ister olmasın, öncelikle külli anlamda yaşamını yönlendirecek nihaî bir ilkeye sahiptir. Yaşamı boyunca tüm yapıp ettiği tikel işleri, ancak ve ancak bu nihaî ilkeye atıfla anlamlanabilir. Neyi, niçin ve nasıl yaptığımızı bilmek, yaptığımız işi bizim için bir iş olmaktan çıkartır, bir yaşam tarzına dönüştürür. Gerisi kendiliğinden gelir...

faziloglu.blogspot.com